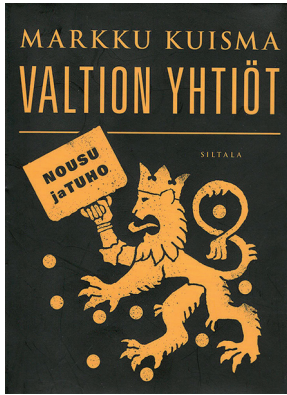

LUKUVIHJE

MARKKU KUISMA:
Valtion yhtiöt – nousu ja tuho.
Siltala, 2016. 334 s.

SAKARI LÄHDEMÄKI
Projektitutkija
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
sakari.lahdemaki@labour.fi

KRUUNUNJALOKIVET EIVÄT OLE PELKKÄÄ HISTORIAA

Valtion yhtiöt, valtion omistus, yhtiöittäminen ja yksityistäminen ovat keskeistä mietittävää nykyiselle hallitukselle. Esimerkkejä tästä ovat muun muassa Terrafame ja liikenneverkkoyhtiö. Näiden paljon huomiota saaneiden tapausten lisäksi myös Suomen valtion omistaman Solidium Oy:n omistukset ja yleisesti ottaen koko valtion omistajapolitiikka ovat ajankohtaisia aiheita.

Valtioneuvosto teki 13.5.2016 valtion omistajapolitiikkaa koskevan periaatepäätöksen, jonka pohjalta hallitus esitti seuraavalla syysistuntokaudella valtion yhtiöomistuksesta ja omistajaohjauksesta annetun lain muuttamista. Eduskunta hyväksyi lakimuutoksen ja se astui voimaan vuoden vaihteessa. Täysistunnossa 16.11.2016 pääministeri Sipilä tiivistä periaatepäätöksen sisällön: ”Periaatepäätöksessä on kaksi kärkiviestiä: yhteiskuntavastuu nostettiin valtion omistamien yhtiöiden perusarvoksi, ja yhtiöomaisuustase on saatava nykyistä paremmin palvelemaan kasvua ja työllisyyttä.”

Yllä esitetyn perusteella viime vuonna julkaistu Markku Kuisman kirja on erittäin ajankohtainen teos. Kuisma on Suomen ja Pohjoismaiden historian professori Helsingin yliopistossa. Aiemmin hän on toiminut myös muuan muassa Turun

yliopistossa Suomen historian professorina, Outokumpu Oy:n historioitsijana ja valtioneuvoston kanslian tutkijana. Kaikesta päätellen kirjan on kirjoittanut asiantuntija, joka on tutkimuksessaan ja työurallaan perehtynyt erityisen laajasti kirjassa käsiteltyihin aiheisiin. Tämän Kuisma tuo myös itse esille kirjansa avausluvussa. Kirja on jaettu neljään varsinaiseen päälukuun. Lisäksi kirjassa on avausluku ja päätösluku, viitteet, lähteet ja henkilöhakemisto.

Kirja käsittelee suomalaisten valtion yhtiöiden syntyä ja historiaa. Se kuvaa laajasti niin kotimaisia kuin kansainvälisiä poliittisia jännitteitä ja tunnelmia, joiden vallitessa valtion yhtiöt syntyivät. Se onnistuu luomaan elävän ajankuvan eri tapahtumien ympärille käymällä taustalla vaikuttaneiden eri valtioiden, kansainvälisten suuryhtiöiden, etupiirien ja yksityishenkilöiden usein toisistaan poikkeavat intressit ja motiivit perusteellisesti läpi. Kirja viliseekin henkilöitä, joiden ansiosta asiat etenivät niin kuin etenivät. Tapahtumien monipuoliselle tarkastelulle kirja pyrkii myös kumoamaan yleisiä valtion yhtiöiden syntyyn liittyviä vääriä käsityksiä; esimerkiksi, että valtion yhtiöiden juuret olisivat tiukasti kiinni sosialismissa.

Kirjan pääpaino on kolmessa merkittävässä entisessä valtioneuostoisessa yhtiössä. Nämä ovat metsä- ja vesivoimayhtiö Gutzeit (nykyään ”osa” Stora Enso), kaivos ja metallinjalostamo Outokumpu ja öljynjalostamo Neste. Näistä Gutzeit oli ensimmäinen Suomen valtion omistama yhtiö. Myös muita alkuaan valtion yhtiöitä esimerkiksi Kemiraa, Valmetia ja Rautaruukia (nykyään ”osa” SSAB:ta) sivutaan kirjassa. Tässä mainituista yhtiöistä valtiolla on kaikissa omistusosuus. Neste on edelleen valtioneuostoisena yhtiö, sillä valtio omistaa siitä yli 50 prosenttia.

Kuisma yhdistää uskottavasti perustelujen Gutzeitin ja yleisemmin valtion yhtiöt

fennomaniaan ja suomenkielisen keskiluokan väyläksi suuryhtiöiden johtoon ja korkeisiin virkamiestehtäviin. Entuudestaan näitä tehtäviä oli hoitanut pitkälti ruotsinkielinen eliitti. Kuisma toteaa, että kaikkia kirjassa käsiteltyä kolmea yhtiötä yhdisti vahva yrittäjähenkkinen johtaja, joka ajoi yhtiöiden etua ja omaa visiotaan suomalaisesta teollisuudesta, joka olisi teknologialtaan maailman kärkeä. Valtion yhtiöitä perustettaessa poliittinen kannatus oli usein hajautunutta. Esimerkiksi Nesteen tapauksessa vasemmalta kuului ääniä, jotka syyttivät hanketta kylmän sodan NATO-operaatioksi, kun taas oikealla pelättiin hankkeen ajavan Suomea lähemmäs Neuvostoliiton vaikutuspiiriä. Yksityinen suurteollisuus ja pankkisektori useimmiten vastustivat hankkeita.

Yhteistä valtion yhtiöille oli myös se, että niiden syntyminen ei ollut mitenkään suoraviivaista vaan lopputulokseen päästiin vasta pitkäjänteisen taistelun ja monien mutkien kautta. Ei esimerkiksi ollut mitenkään ilmeistä, että Outokummun malmia alkaisi jatkojalostaa Suomessa valtion yhtiö, vaan monet kansainväliset tahot olivat kiinnostuneita kuljettamaan malmin sellaisenaan pois Suomesta omiin jatkojalostamoihinsa. Hankkeille yhteistä oli myös, että niitä ajaneet tahot ajattelivat niiden edistävän kansakunnan etua. Kansakunnan etu ajoikin usein muiden ideologioiden ohi. Tästä esimerkki on Gutzeit, joka ostettiin vuonna 1918 valtion omistukseen turvaan ulkomaisilta ostajilta.

Kaiken kaikkiaan Kuisman teos on mielenkiintoista luettavaa. Kirjaa voi suositella laajemmallekin yleisölle. Kirjaa lukiessa historian tapahtumia ja aiemmin käytyä keskustelua tulee verrattua valtion omistajuudesta ja yksityistämisestä nykyään käytävään keskusteluun ja viime vuosien tapahtumiin. Yhtymäkohdista on yllättävän paljon. Vaikuttaakin siltä, että käytävä keskustelu ja argumentit eivät ole paljoakaan muuttuneet.